

lentős eredményeket (más nézőpontból: beláthatatlan következményeket) ígérő ágát, a biotechnológiát teszi tüzetes vizsgálat tárgyává. Az emberekben mindig is munkált a vágy önmaguk átformálása és megújítása iránt; a biotechnológia a korábbi kulturális eszközöknél jóval radikálisabb változásokat tesz lehetővé. Fukuyama szerint nem kell ködös jóslatokba bocsátkoznunk a génmanipulációt illetően, hiszen a szervátültetés, az élet mesterséges meghosszabbítása vagy a személyiség kémiai úton történő átalakítása (lásd a Prozac-hoz hasonló antidepresszánsokat) már így is rendelkezésünkre áll. Nincs messze az idő, amikor a tudomány segítségével szebbek, egészségesebbek és boldogabbak lehetünk – de egyben kevésbé *emberiek*.

Fukuyama (ezúttal a szokásosnál sötétebb) szemüvegén keresztül immár reális lehetőségnek tűnik Aldous Huxley *Szép új világa* vagy Nietzsche látomása az embert fölülmúló emberről. A testi-lelki folyamatokba való beavatkozás megváltoztathatja az állampolgárok vágyait, attitűdjeit és viselkedését, átformálva ezáltal megszokott társadalmi berendezkedésüket is. Vajon valóban véget ér az emberi történelem, átadva helyét egy új, „poszt-humán” eseményornak? Fukuyama arra mutat rá, hogy minden eddiginél szigorúbb állami és nemzetközi szabályozással kell elejét vennünk a

tudományos fejlődés nem kívánt következményeinek. Ezzel pedig (talán akaratán kívül) azt demonstrálja, hogy a fejlett demokráciák rendje jóval sebezhetőbb és törékenyebb annál, mint azt bizonyos sikerkönyvek szerzői feltételezik.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Tomori Gábor, Európa Kiadó, Budapest, 2003, 341 oldal, 2400 Ft)

WILLIAM BANGERT:

A jezsuiták története

Épp a történetiség az egyik olyan szempont, amely *A jezsuiták történetében* meghatározó. Így van ez, annak ellenére, hogy William Bangert mind a történetfilozófiát, mind a hermeneutikát mellőzi a rend történetének egybegyűjtésekor. A jezsuiták története egy olyan történet, amely több társadalmi tényező történetét foglalja magában, folyamatosan egybenyitja a világi és egyházi struktúrák fejlődését, egyszerre alakuló és alakító. Nem választható el az egyes korok szellemi áramlataitól sem. Az egyén–család–közösség, valamint a test–szellem–lélek kilencosztatú kölcsönhatása érvényesül minden egyéni életben, így a jezsuitákéban is, ami a rend egészében oldódik fel. Ebből a kölcsönhatásrendszerből emelkednek ki bizonyos

egyének, akiknek az élete vagy (a történetiséget szem előtt tartva) élet-története kiteljesedett, vagyis a legfőbb nyíltságot biztosító lélek-közösség kapcsolatában alkottak olyat, ami aztán újra és újra megnyit rendszereket, és folyamatot kínál egy nagyobb összefüggés számára.

Nem szabad elfelejtenünk ezért, hogy a jezsuiták története szempontjából a másik jellemző szempont az, hogy Loyolai Szent Ignác a jezsuita rend által Jézus Társaságát alapította meg. Nos, ez egy olyan összetevő, amelynek jelentése könnyen megkerülhető lenne a történetiség ismerete nélkül.

Bangert nagy összefoglalása nyolc tablón alapszik, amelyek nyolc történelmi korszakot ölelnek fel. Nem követi pontosan a nagy történelmi korszakokat, a korszakhatárokat a rend szempontjából fontos események alkotják. A szerkezet gerincét az általános rendfőnökök tevékenysége folytán előálló változások leírása adja. A történelmi elválasztás és általánosba illesztés mellett pedig a rend földrajzi területekhez kötődő történetét mint specifikus fejlődést ismerhetjük meg. A magyarországi jezsuiták történetéről szóló külön alfejezetek Szilas László S. J. munkái, aki nem az egyetlen magyar jezsuitaként vette ki részét a kötet hazai kiadásának előkészítéséből.

A Szent Ignác-i *Lelki gyakorlatok* és Rendalkotmány folyamatos élővé tétele a jezsuiták története, amely

egy 400 éves küldetésstudat megerősítése. A legutóbbi, 1995-ben tartott 34. általános rendgyűlés ezt így fogalmazta meg: „Jezsuita küldetésünk valami alapvetőt érint az emberek szívében: azt a vágyat, hogy megtalálják Istent a bűntől sebzett világban, és azután éljenek teljes következetességgel az Isten Evangéliuma szerint. A hit szolgálatára és Isten Országára igazságosságának előmozdítására szóló hivatásunk ezt a teljesen az Isten szeretetében élni vágyó, és ezáltal közösen birtokolt, maradó emberi javakat előmozdítani óhajtó ösztönt szólítja meg...” (36. paragrafus)

Ez az ösztön megfelel a lélek közösségben való megnyílásának, és a társaság működése bizonyítékként szolgál arra, hogy az ember nem korlátozható a maga testiségének és individuális szükségleteinek kielégítésére. Mindez ugyan a mai materialista jelenségvilág problematikájának túlra való visszavetítéseként hat, mégis összhangban van a Jézus Társaságának történelmi működésével, illetve annak értékelésével.

Azonban e kötet pontosan azért jelentős, mert a fenti értékelő mozzanat hiányzik belőle. Szabadságot biztosít az olvasásra nemcsak szerkezetében, de mondanivalójában is. Akik a jezsuiták történetében szenzációt, extremitást keresnek, csalódní fognak. Ilyen értelemben Bangert rendkívül idegesítő művet írt: a rend történetében bár hemzsegnék a nem

mindennapi személyiségek, események, a részletekről éppen csak annyit tudunk meg, hogy senki vagy semmi se álljon útjában annak, hogy meg-megállva ugyan, de továbbhaladjunk. Igaz ez még az olyan kiemelkedő alakok esetén is, mint Szent Ignác vagy Xavéri Szent Ferenc. Akit ez zavar, annak rossz hír, hogy már el is kezdte foglalkoztatni a jezsuitaság mibenléte.

ÁBRAHÁM DÁNIEL

(Fordította Szelenge Judit,
Osiris Kiadó–JTMR, 2002, 490 oldal,
4500 Ft)

BRÉDA FERENC:

Antracit

A Franciaországból a kilencvenes évek elején Erdélybe hazatért Bréda Ferenc negyedik, az *Előretolt Helyőrség* sorozatban megjelent könyve útjelző (egy alább említett szerzővel való összefüggést előlegezve) és útkereső szándékával mindenképpen figyelemre érdemes.

Az alcím (*Alkalmazott nyelv-léttan – Orthoexistenciális esszé*) sok mindent megmagyaráz a könyv műfaját illetően. Nyelv-léttant alkalmaz, tehát a nyelv (miben)létét és lehetőségeit tárja fel, miközben egy misztikus-mágikus víziót kódol esszéisztikusan az erdélyi egyetemes szellem-

ről. Orbán János Dénes az előszóban Johann von Kronstadt néven szól arról, hogy „az *Antracit* leginkább magyarul van írva, de nemcsak”, mert a könyvben mindvégig jelenlévő etimologizálás, a magyar és más nyelvek (a szerző által felvett *Francois* keresztnévből is sejthető, hogy főleg a francia) szavainak hangalak és jelentés szempontjából történő összevetése egy másfajta, talán misztikus-költői nyelviséget is ad. Ezt a Heidegger is megszügyenítő nyelv-játékot OJD a nyelv érdekében elkövetett merényletnek nevezi, mivel a nyelv teremtőerejét az olvasó ellen fordítja: a végtelen alliteráló metaforasorok az előbb említett (inter)lingvisztikai sajátosságokkal együtt a befogadást a könyv földhöz vágásáig, megtiprásáig nehezítik. Ugyanakkor a könyv olvashatóságának kérdésén túlmutat az a néhány gondolat, amelyet ebben az avantgárd formai eszközökkel is túlterhelt könyvben olvashatunk. A betűtípusok, méretek, nyelvi ábrák, szimbólumok tudatos használata mind-mind azt a célt szolgálják, hogy a személyiség nélküli én, az egyetemes lét mélységei feltárulhassanak. Maga a cím is erre utal; az *antracit* a legősibb kőszénfajta, a föld mélyére süllyedt, már-már kristálytiszta kőzet.

A szándék tehát *alap-vető*, amit matematikai-számmisztikai, valamint asztrológiai fejtegetések bizonygatnak. Emellett a görög, egyiptomi, germán és kelta mitoló-